

משרד הבריאות

המחלקה לבריאות הסביבה

שרותי בריאות הצבור

הוראות תדריך לניהול מחנה נוער.

מהדורת מאי 2007

1. הגדרות

- א. **מחנה נוער** – מקום בו מתקיימת פעילות נוער המאורגנת ע"י גורם מוסמך ובו 30 איש ומעלה והשהייה בו היא 3 ימים לפחות.
- ב. **מרכז** – מנהל או אחראי על ניהול המחנה מטעם הגוף המקיים אותו, אשר הוסמך לכך ע"י משרד החינוך.
- ג. **רכז תברואה** – מרכז שהשתתף בקורס רכזי תברואה במחנות נוער שנערך ע"י משרד הבריאות והוסמך לכך.
- ד. **מטבח מרכזי** – מטבח המספק מזון מוכן ונמצא במבנה קבוע והעומד בדרישות התקנות לבתי אוכל מספר הסועדים בכל מחזור, יקבע ע"י המנהל.
- ה. **המנהל** – המנהל הכללי של משרד הבריאות, או מי שהסמיכו.
- ו. **מטבח תת מחנה** – מטבח המספק מזון לקבוצה מוגדרת מתוך המחנה. המטבח לא יספק יותר מ- 300 מנות לארוחה.
- ז. **מספר חניכים מקסימלי בכל מחזור**.
כעיקרון, תישמר הגבלה של עד 1500 חניכים למחזור. במקרים מיוחדים ישקל אישור מספר גדול יותר של חניכים בהתאם לתשתיות (מתקנים סניטריים, תתי מחנות, תתי מטבחים).

2. הוראות כלליות

א. תחולה.

הוראות אלו חלות על מחנות נוער וקייטנות במסגרות ציבוריות ופרטיות כגון:
מחנות של משרד החינוך והתרבות, רשויות מקומיות, הקרן הקיימת לישראל, תנועות הנוער, הסוכנות, החברה להגנת הטבע, רשות שמורות הטבע, החברה למרכזים קהילתיים וכן מחנות הקשורים לועדה הבינמשרדית למחנות נוער.
על המחנות והקייטנות חל האמור בחוק רשוי עסקים. על קבוצות השוהות במסגרת מחנה פחות מ- 3 ימים חלים הנוהלים וההוראות המחייבים טיולים של מוסדות חינוך, כאמור בחוזרי מנכל משרד החינוך.

ב. המספר המירבי של החניכים לכל מחזור יקבע ע"י "המנהל", בהתאם לתנאים המפורטים בתדריך. בכל מקרה ישמר העקרון של חלוקה לתת מחנות, כשבכל תת מחנה יהיו לכל היותר 300 חניכים.

ג. מנוחת יער.

ההפסקה המזערית בין מחזור למחזור (חמישה ימי פעילות) תהיה לפחות 48 שעות. בפרק זמן זה יבוצעו פעולות ניקיון, הדברה, ותחזוקה בכל שטח המחנה.

ד. אישור המחנה.

האתר יאושר על פי הכללים של חוק רשוי עסקים ובהתאם לנאמר בתדריך זה ובחוזר מנכ"ל משרד החינוך המעודכן, בנוסף יוגש תיק בריאות הכולל:

- (1) ל"ז לקיום המחנה כולל כל מחזור ומחזור, מס' חניכים וגילאים, שם רכז התברואה במחנה.
- (2) מספרי טלפון, פלאפון, פקס, תאריכי קיום מחנות הנוער ומיקומם.
- (3) תכנית הנדסית מעודכנת עם סימון המטבח, תתי מטבח, ברזיות מי שתייה, מקלחות, שירותים, מגורים, מחסן, מתקני אשפה וכו'.
- (4) חוזים עם קבלנים וספקי מזון.
- (5) סוג ומספר מתקני שירותים סניטריים, כולל תדירות ניקוי וחיטוי.
- (6) תכנית אספקת מי שתייה, כולל אישור על שטיפה וחיטוי של קווי המים בשטח המחנה ודיגום מים כנדרש.
- (7) אישור על התקשרות עם קבלן אשפה, תדירות פינוי וסילוק לאס"פ מאושר.
- (8) תכנית הדברה במחנה עם פירוט התכשירים. אשור מדביר על ביצוע פעולות הדברה במהלך קיום המחנה.
- (9) אישור ק.ק.ל על בדיקת יער, שטח המחנה נקי מתהלוך האורן.
- (10) תכנית סילוק מי דלוחין משטח המחנה.

ה. סיורים מוקדמים

לאחר קביעת מיקום המחנה, על האחראים לפנות ללשכת הבריאות האזורית ולתאם סיור מוקדם באתר המיועד. בסיור המוקדם יש לשתף גם את נציגי הרשות המקומית ובעלי האתר (קק"ל, גופים אחרים).
הסיור יערך לפחות חודש לפני פתיחת המחנה. בסיור זה יבדקו:

- 1) תשתיות להקמת מתקנים תברואיים: מקלחות, שירותים, מערכות מי שתייה, ניקוז, ביוב, פנוי אשפה.
 - 2) תשתית להקמת ברזיות למי שתייה ולשטיפת כלים.
 - 3) סידורי הצללה בשטח המחנה.
 - 4) אישור ביצוע הדברה למניעת המצאות תהלוכן האורן.
 - 5) תכנון פעולות ההדברה השוטפות במידה וקיימת נגיעות במזיקים, יש לערוך ביקורת חוזרת כשבוע לאחר ביצוע פעולת ההדברה וביקורת שניה לפני אכלוס המחנה. ההדברה תיעשה בחומרים מאושרים בלבד וע"י מדביר מוסמך בלבד.
- כל המתקנים, המבנים, הברזיות, השירותים והמקלחות, חייבים להיות ממוקמים באתר, במקום שתוכנן ואושר, 48 שעות לפחות לפני אכלוסו.
פתיחת המחנה ואיכלוסו תתאפשר אך ורק לאחר קבלת כל האישורים ורשיון עסק כנדרש.

3. מיקום המחנה

א. בעת הקמת מחנה נוער, יש להעדיף שטח שבנו:

- 1) קרקע בעלת כושר ספיגה גבוה.
- 2) קרקע בעלת שיפוע מתון.
- 3) בחודשי הקיץ, יש לבחור, ככל הניתן במקומות מוצלים ובחורף, מקומות שטופי שמש.
- 4) המחנה יוקם במרחק של 100 מ' לפחות משדות חקלאיים מושקים בקולחין או מרוססים.

ב. השטח האסור להקמת המחנה.

- 1) מבצרים עתיקים מחמת המצאות חרקים ומכרסמים, קשיים בניקוי השטח, סכנת מפולת וכד'.
- 2) כפרים נטושים, מהסיבות הנ"ל וכן מסיבת המצאות בורות, מחילות ומזיקים אחרים.
- 3) שטחים ביצתיים, עקב סכנת מטרדי יתושים ומזיקים אחרים, שקיעה, טביעה וזיהום מי שתייה.
- 4) מקומות בהם מי תהום גבוהים, מחמת הסיכון לזיהום מי תהום.
- 5) שטחים סלעיים, עקב החשש להמצאות חרקים ומזיקים המסוכנים לאדם, כגון עקרבים ונחשים.
- 6) בקרבת ערימות או אתרי אשפה, מחמת החשש לצחנה, זיהום אוויר והימצאות חרקים, מכרסמים ומזיקים שונים.
- 7) במרחק של פחות מ- 150 מ' ממאגרי מי שתייה.
- 8) אזורים נגועים בתהלוכן האורן/האלון.

4. סדר הקמת המתקנים במחנה

א. ניצול תנאי הטופוגרפיה והמטאורולוגיה.
סדר הקמת המתקנים במחנה חשוב, על מנת לנצל היטב את תנאי השטח ומזג האוויר. המתקנים "מייצרי הזיהום" יוקמו במקומות הנמוכים יותר טופוגרפית וכנגד כיוון הרוח, על מנת למנוע מפגעי ריח, זבובים ויתושים וכן זרימת דלוחין למקומות רגישים.

ב. שיטת הקמה מומלצת:

1. משרדים ומתקני מנהלה.
2. מגורים.
3. מתקן רפואי.
4. מתקני מזון.
5. מקלחות ומתקני רחצה.
6. שירותים.
7. מתקני אשפה.

5. **מגורים**
מדי יום יערך נקוי יסודי של אזור המגורים. כל הפסולת תיאסף למיכלי אשפה אשר יפוננו מהמחנה.
יש לנער את השמיכות ולפרסן בשמש.

6. **מזון**
א. מטבח המחנה עלול להיות אחד הגורמים החשובים ביותר לתחלואה, במידה ולא נשמרים כללי התברואה הבסיסיים.
סוגי מטבחים במחנה נוער:
מטבח מרכזי - מטבח העומד בדרישות התקנות לבתי-אוכל.
מטבח תת מחנה - מיועד לקבוצות עד 300 נפש. ימוקם באוהל המיועד למטרה זו בלבד.
מטבחון - לקבלה וקליטת מזון המסופק ממפעל הסעדה (קייטרינג).

ב. **כללים בסיסיים לתכנון מטבח וטיפול במזון**

- (1) חלוקה לתתי מטבחים מורידה את החשש לתחלואה המונית, במקרה של כשל בטיפול במזון.
- (2) סוגי המזון המותרים להכנה יהיו בהתאם לתשתיות הקיימות במחנה..
- (3) במטבח מרכזי ובמטבח ארעי יתקיימו התנאים דלקמן:
 - (א) יהיו שולחנות עבודה מצופים בחומר שאינו סופג לחות והניתן לרחצה או לשימוש חד פעמי.
 - (ב) הכלים והמצרכים יאוחסנו על אצטבאות בגובה 30 סמ' מהרצפה לפחות.
 - (ג) הלחם יאוחסן בארון מרושת המונע חדירת חרקים ומכרסמים, שיהיה סגור בכל עת בארגז או קופסת קרטון נקיים, המונחים על אצטבה. הלחם יהיה ארוז באריזה המקורית של המאפייה.
 - (ד) במטבח יהיה ברז מים זורמים.
 - (ה) בקרבת המטבח יהיה מקום מוסדר לשטיפת כלים שיכלול ברז כיור וניקוז מתאים, הכיור ואזור השטיפה ינוקו משאריות מזון, מיד לאחר שטיפת הכלים.
 - (ו) במטבח יהיו ווים לתליית הכלים הרחוצים בגובה של 50 סמ' לפחות מהרצפה.
 - (ז) במטבח שדה יסופק המזון המצוין בטור א' רק אם מולאו התנאים המצוינים בטור ב':

ג. **מצרכי מזון בסיסיים המותרים להכנה במטבחי שדה**

טור א	טור ב
מצרך מזון	בתנאים
מצרכי מזון משומרים	ממקור מאושר, באריזה מקורית של היצרן
חלב ומוצרי חלב	ארוזים באריזות מקוריות, סגורות ונקיות טריים באספקה יומית
מרגרינה, חמאה וריבה	ארוזים באריזה מקורית של היצרן
ביצי תרנגולות	נקיות ולא סדוקות או שבורות, עם סימון מתאים
דברי מאפה	יבשים, בלתי מצופים וארוזים
שוקולד ודברי מתיקה	עטופים בלבד
פירות וירקות	טריים, מיובשים ומוקפאים
לחם	אספקה יומית ממאפייה מאושרת
מוצרי בשר כגון חלקי עוף והודו מעובדים ומוקפאים	בתנאי שמירה על הטמפרטורות בהובלה, בהחסנה בבישול ובהגשה. ההפשרה אסורה בהתאם להנחיות משרד הבריאות
מוצרי קבב והמבורגר מוקפאים	באישור מיוחד של משרד הבריאות

הכנה והגשה מזון בשבת.

ד. במחנות של שומרי מסורת, לא יוגש מזון המחייב חימום ללא תנאים מתאימים.

הכנת המזון במטבחים הקבועים ובמטבחי השדה תתבצע על פי ארבעת היסודות לטיפול נכון במזון:

- א. רכישת מזון ממקורות בטוחים ומאושרים.
- ב. מניעת כניסה של חיידקים למזון.
- ג. מניעת ריבוי חיידקים במזון.
- ד. הרחקת חיידקים מכלים וממזון.
- ה. לא יכנס אדם למטבח, אלא לצרכי עבודה בלבד.

טיפול במזון

- 1) לא יוחזקו ולא יוגשו לאכילה שאריות מזון, או מאכלים מארוחה קודמת.
- 2) המאכלים יוכנו סמוך ככל האפשר לשעת הצריכה.
- 3) יש להמנע ככל הניתן מנגיעת ידיים מיותרת במצרכי המזון.
- 4) אחסנת המזון תהיה בכלים נקיים וסגורים, בגובה של 30 סמ' לפחות מהרצפה.
- 5) מאכלים הנאכלים חמים יוחזקו במתקן מיוחד ובחימום פעיל בטמפרטורה של 70°C לפחות עד להגשתם. מאכלים הנאכלים קרים, יוחזקו בקירור פעיל, בטמפרטורה של עד 4°C .
- 6) העברת המזון במחנה תיעשה במיכלים נקיים וסגורים, המיכלים ינוקו לאחר השימוש.
- 7) פירות וירקות יש לרחוץ באופן יסודי, בתמיסת דטרגנט ולשטוף היטב במים זורמים.
- 8) עובדי המזון ירחצו ידיהם במים וסבון באופן יסודי לפני תחילת העבודה, לאחר הפסקה בעבודה, בין טיפול בסוגי מזון שונים ולאחר ביקור בשירותים או עבודה שאינה קשורה במזון.

הגיינה ובריאות עובדי המטבח

- 1) לא יעבוד במטבח המחנה אדם שנתקיים בו אחד מאלה:
 - א) הוא חולה במחלה מדבקת כלשהי, או נושא טפילי מחלה מדבקת.
 - ב) על גופו יש חבורות, חטטים, פצעים פתוחים או מוגלתיים, אף אם הם מכוסים בתחבושת.
 - ג) הוא עונד תכשיטים על ידיו.
 - ד) נקיון גופו ובגדיו אינם כנדרש.
 - ה) אדם המסרב להציג אישור רפואי על פי דרישת המפקח.

שמירת דוגמאות מזון

- 1) דוגמאות מזון יישמרו בקרור דגימות מזון ממנות העיקריות מכל ארוחה במשך 48 שעות.
- 2) אספקת מזון מהסעדה "קייטרינג" למטבח חלוקה
 - א) המזון יסופק ממפעל הסעדה "קייטרינג" מאושר בלבד.
 - ב) מותרת אספקת מזון בחמגשיות בלבד. החמגשיות יוחזקו בטרמפורטרים עד לחלוקת המזון לחניכים.
 - ג) הספקת מזון בתפזורת תתאפשר רק במטבחי קבע שבהם מתקני חימום/קירור פעילים.

מיקום המטבח

- 1) בעת הקמת המחנה יש להתייחס בין היתר לפרטים הבאים:
 - 1) מיקום המטבח 2. תשתית למטבח 3. תהליך (תזרים) הטיפול במזון 4. ציוד למטבח.
 - 2) יש לדאוג שהשטח המיועד למטבח יהיה נקי מכל פסולת שהיא.
 - 3) יש לדאוג לקרוי או לכסוי שטח המטבח.
 - 4) שטח המטבח חייב להיות מוגבה ומנוקז, על מנת למנוע זרימת המים לתוכו.
 - 5) משטח המטבח חייב להיות מבטון או מרצפות, זולת מטבחי שדה המתבססים על הגשת מצרכי מזון ארוזים ומוכנים.

7 שירותים

א מומלץ שימוש בשירותים רטובים יבילים.

ב מס' תאי השירותים יהיה לפחות תא אחד לכל 50 נפש. שירותים כימיים יוצבו במקום מוצל, ינוקו ותכנסו ישאב לפחות פעמים ביום.

ג הדרך לשירותים תסומן בסרטים לבנים ותואר בלילה.

ד סמוך לשירותים יותקנו ברזים לשטיפת ידיים. לידם יימצא תמיד סבון.

ה מרכז המחנה ימנה תורן אחראי לניקיון השירותים.

מלאי של חומרי נקיון, הדברה וחיטוי

י. יימצא תמיד מלאי מספיק של חומרי ניקוי וחיטוי, נייר טואלט וסבון.

חומרי החיטוי והדברה (הביתיים) יאוחסנו במקום המיועד למטרה זו בלבד. המקום יהיה נעול בכל עת והמפתח יימצא בידי מרכז המחנה.

8. מקלחות

יוקצו מקלחות נפרדות לשני המינים, שיעמדו בתנאים הבאים:

א. לכל 50 נפש - לפחות מקלחת אחת.

ב. ניקוז המקלחות יהיה לבור סופג, מכוסה באבנים או חצץ לספיגת הדלוחין, או פתרון אחר להנחת דעתו של המנהל.

ג. רצפת המקלחת תהיה בנויה מבטון או מאריחים, עם שיפוע לכיוון הניקוז, ותישטף מדי בוקר במברשת ובמים עם חומר מחטא.

9. הוראות בדבר אספקת מים

א. כמות המים

תובטח הספקה סדירה של מים לכל צרכי המחנה (שתיה, רחצה, מטבחים, נקיון וכו...).

ב. איכות המים

המים יהיו בהתאם לאיכות הנדרשת בתקנות בריאות העם (איכותם התברואית של מי שתייה) תיקון התש"ס - 2000.

ג. דיגום המים

דיגום המים במחנות הנוער יבוצע ע"י דוגם מים מוסמך. בפקוח ועל-פי הנחיות משרד הבריאות.

יש לבצע לפחות שלוש בדיקות לאיכות המים:

1. שבוע לפני הקמת המחנה.

2. יומיים לפני התחלת המחנה - בנוכחות נציג משרד הבריאות.

3. במהלך פעילות המחנה.

במהלך הדיגום תבוצע גם בדיקת ריכוז חומר חיטוי במערכת.

הבדיקות לחומר חיטוי יתבצעו ע"י רכז התברואה כל יום ויתבצע רישום של התוצאות.

בכל מחנה תמצא ערכה לבדיקת ריכוז הכלור.

אין לשנות מים ממקור שאינו מאושר לשתייה ע"י משרד הבריאות.

מומלץ לספק לחניכים מים צוננים ע"מ להרבות בשתייה.

10 (מערכת המים

(א) כללי

אין להשתמש בציוד למי שתייה אשר שימש לפני כן למטרה אחרת כלשהי.

(ב) צנרת מים

לאחר שמקור המים נבדק ונמצא עונה על הנדרש בתקנות, ניתן לחברו למערכת המים של המחנה. יש להקפיד שהחיבורים בין קווי המים יהיו אטומים, למניעת נזילות ו/או חדירת זיהום אל מי השתייה במקרה של היווצרות לחץ שלילי. רצוי שהצנרת תהיה טמונה באדמה כדי למנוע התחממות המים ופגיעה בצנרת. יש למנוע חיבורי כלאיים בין צנרת מי שתייה לבין צנרת שאינה מיועדת לשתייה (ביוב, ניקוז וכו').

(ג) מיכלי מים

במידה ויש מיכל רזרבי עליו להיות חלק בלתי נפרד מהמערכת, כך שיתאפשר רענון מתמיד של המים, וימנע מצב של מים עומדים במערכת. במקומות בהם המיכל הרזרבי אינו מחובר למערכת, יש לדאוג שהמים יוחלפו בכל מחזור חניכים חדש. המיכלים יהיו עשויים מחומר שלם אטום ועמיד ומאושר ע"י משרד הבריאות. יש להציב את המיכלים באזור מוגן בפני פגיעות וחבלה, מגודרים, סגורים ונעולים.

ד. ניקוי וחיטוי המערכת

הציוד המיועד להובלת ואחזקת מי השתייה מונח במשך השנה ללא שימוש ובנוסף, הובלתו והתקנתו עלולים לגרום לזיהומו. לכן, לאחר הרכבת הציוד ולפני אספקת המים לשתייה יש לבצע ניקוי וחיטוי המערכת. הניקוי והחיטוי יבוצעו ע"פ הנחיות משרד הבריאות ובנוכחות נציגו. הניקוי יעשה ע"י הזרמת מים עד שהזיהום הנראה לעין נעלם. לאחר מכן מחטאים את המערכת ע"י החדרת תמיסת כלור בריכוז גבוה, השארת ריכוז זה במשך שעה לפחות במערכת ולאחר מכן פתיחת הברזים עד שתימצא במים שארית של 0.3 P.P.M כלור נותר. בשלב זה יש לבצע את מערך הדגימות שיאשרו את מוכנות המערכת להספקת המים.

ה. אביזרי מערכת המים

אביזרי מערכת המים המותקנים במחנה יהיו עשויים מחומרים אשר בבואם במגע עם המים לא ישחררו תרכובות העלולות לפגוע באיכות הכימית והאסתטית של המים. על אביזרי מערכת המים להיות עשויים מחומרים שאושרו ע"י משרד הבריאות.

ו. חובת רשויות הבריאות לבדיקת מערכת המים

מערכת אספקת המים למחנה תיבדק מטעם רשות הבריאות בסמוך להקמת המחנה, או בכל מקרה שיש חשש לפגיעה בתקינות אביזרי המערכת. בעת הביקורת ייבדקו תקינות ואטימות הצנרת והמיכלים וניקיון מיכלי המים.

11. טיפול בפסולת

- א. הפסולת בתוך המחנה תוחזק במיכלים מתאימים ותפונה לפחות 3 פעמים ביום למתקן האשפה המרכזי.
- ב. השטח שמסביב למיכלי האשפה ומתחתם יהיה נקי בכל עת.
- ג. סילוק הפסולת יבוצע ע"י הרשות המקומית או קבלן בתדירות של פעם ביום לפחות – לאתר מאושר.
- ד. שטח המחנה יהיה נקי בכל עת.

12. מרפאה, ציוד רפואי, עזרה ראשונה ופינוי

במחנה תוקם מרפאה המצוידת בפרטים כמצוין בהנחיות משרד החינוך.
ינוהל יומן מרפאה שיהיה זמין בכל עת לביקורת נציגי משרד הבריאות

(א) טיפול רפואי

- 1 נתגלו אצל ילד סימני מחלה, הוא יופנה לרופא, בליווי מדריך.
- 2 גילה הרופא אצל ילד סימני מחלה מדבקת, יודיע מנהל המחנה על כך ללשכת הבריאות הקרובה.
- 3 הורה הרופא על שליחת ילד חולה לביתו, יישלח עמו מלווה מבוגר.
- 4 המלווה המבוגר ילווה את הילד החולה עד מסירתו לידי הוריו או אפוטרופסו.

ב. תחלואה

כל מקרה של תחלואה או חשד לתחלואה ידווח ללשכת הבריאות שבתחומה נמצא המחנה.

ג. כללי התנהגות

- 1 יש למעט ככל האפשר בשהייה בשמש.
- 2 אין לשהות בשמש ללא חולצה וכיסוי ראש. רצוי להרכיב משקפי שמש.

4. התנהגות בימי שרב

- א לא יתקיימו טיולים מחוץ לשטח המחנה, אלא בתיאום עם גורמי הבריאות.
- ב הפעילות תתנהל במקומות מוצלים בלבד ובאופן שימנע מאמץ פיזי מוגבר.

5. איסור הכנסת בעלי חיים

אין להתיר הכנסת בעלי חיים לשטח המחנה.

13. תפקיד רכז תברואה מוסמך במחנה נוער

- א להשתתף יחד עם האחראי על המחנה בתכנון הקמת המחנה בהתאם לדרישות משרד הבריאות.
- ב פיקוח על מערך הטיפול במזון.
- ג מעקב אחר ביצוע בדיקות המים הנדרשות.
- ד בדיקת כלור נותר במים פעם ביום בשעה קבועה ממספר נקודות בדיקה.
- ה פיקוח על מערך הטיפול בפסולת לסוגיה וניקיון המחנה
- ו פיקוח על ביצוע פעולות הדברה במחנה
- ז ניהול יומן תברואה יומי.
- ח קשר קבוע עם מפקח/ת משרד הבריאות ודיווח על מפגעים ואירועים חריגים.

14. גיחות בזמן פעילות מחנה הנוער

גיחות ופעילות מחוץ לשטח המחנה יתואמו ויאושרו ע"י משרד הבריאות.

15. כללי התנהגות בשטח המחנה

- א יש למעט ככל האפשר בשהייה בשמש.
- ב אין לשהות בשמש ללא חולצה וכיסוי ראש.
- ג יש לנעול נעלים סגורות ומוגנות.
- ד יש להקפיד על שתייה רבה
- ה לילדי הקייטנה תהיה מנוחת לילה שלא תפחת משש שעות רצופות ומנוחת צהריים שלא תפחת משעה אחת.

יז. מזיקים במחנות

המזיקים שיש להמנע מהם במחנות כוללים בעלי חיים: נחשים, עקרבים, צרעות, תהלוכה האורן. קרציות, יתושים, מכרסמים, זבובים, תיקנים. מזיקים לאדם מסוגלים לשבש את מהלך הפעילות התקין במחנה נוער עד כדי סגירתו מאחר שרוב חלקם בהעברת מחלות מעיים (בעיקר זבובים ותיקנים) וגרימת פגיעות קשות בעור (תהלוכה האורן) ועקיצות צרעות ועקרבים (בעיקר בשטחים סלעיים) והכשות נחשים. מן הראוי לוודא מצב הופעת המזיקים בתחום הקמת המחנה עוד בטרם הקמתו. אתר מחנות נוער שבסמיכות משקים חקלאיים עלול לסבול מהטרדת זבובים אלא אם כן מקור הנגיעות מטופל בצורה נמרצת לפחות חודש (משך חיי הזבובה) קודם הקמתו. ולוודא ביצוע פעולות הדברה ע"י מדביר מוסמך.

נחשים: מאיזור באר שבע צפונה הצפץ הינו הנחש היחיד אשר מהווה את הסיכון העיקרי. קל לזהותו – ראש משולש עליו ציור וי לטינית אשר חודה לכוון הקדמי, צבעו חום צהוב אפור, עיניו מאונכות, נמצא במקומות מחבוא בשעות היום (מצבורי עלים, אבנים ותחת קורות) פעיל לפנות ערב ובלילה בחיפוש אחר מזון (בד"כ מכרסמים). במקומות בהם הוא שכיח איזור החוף הפנימי והעמקים החמים יש להקפיד על הליכה במקומות מוארים ובנעליים גבוהות (רצוי במכנסיים ארוכים). במקרה הכשה להעביר את הנפגע במהירות לבית החולים הקרוב תוך הרגעת הנפגע מבלי לטלטל את האבר הפגוע, רצוי להביא את הנחש שהומת (מבלי לגעת בשיניו) לביה"ח. (פרטים נוספים ראה בהנחיות עזרה ראשונה). אפעה: שהנו השני מבחינת הסיכון בארץ מצוי בבקעה (עד הגלבוע) ובערבה ואף בנגב גם לגביו יש לנהוג כנ"ל.

עקרבים: המסוכן שבהם הן מבחינת שכיחותו והן מבחינת ארסו הינו העקרב הצהוב. ניכר בפרק הכהה בקצה "זנבו" אשר נושא את בלוטת הארס והעוקץ. גם הוא וגם העקרבים האחרים מכאיבים, לעיתים מאוד עם החדרת הארס לגוף ובד"כ ניתן טיפול המפגי את הכאב, אולם לילדים העקרב הצהוב עלול להיות מסוכן ללא קבלת הטיפול הדרוש בהקדם. לפיכך יש להחיש את הנפגע לבית החולים הקרוב. העקרבים הצהובים נפוצים בשטחים סלעיים מתחת לאבנים במיוחד באיזורים ההרריים, רצוי לסקל את שטח המחנה, ללכת בנעליים גבוהות, במקומות מוארים ולבדוק נעליים ובגדים שהונחו על הקרקע לפני לבישתם.

צרעות: המסוכנים מקבוצה זו הינם הצירעה המזרחית (דבור) והצירעה הגרמנית הגדולים בהרבה מדבורה, בעונת היובש נמשכים למזון עסיסי (פירות וירקות) ולשוליות מים אך גם לשאירות בשר טרי. החל מאמצע הקיץ גוברת הסכנה כאשר הם מתחילים לקנן (לרוב בקרקע) ולהגיח בכמויות הולכות וגדלות, ניתן להתגבר עליהם ע"י התזה בתרסיס דבק ובפגיעה ישירה. נעקצים אשר ידוע על רגישותם לארס זה חייבים בטיפול רפואי מהיר. לעיתים מופיעות גם צרעות אחרות לרוב מארכות, צהבהבות אשר מקננות בשיחים או בקרקע או דבורי דבש מכוורות סמוכות, גם לגביהן יש לנהוג בצורה דומה.

תהלוכה האורן: נפוץ כיום בכל הארץ כשהוא מקנן בקצות ענפי עצי האורן בחורף, אולם בפסח כאשר הזחלים בשיא התפתחותם נושרים מהם שערות ארסיות הגורמות לדלקות עור ועיניים (סרפדת האורנים). ב"שקיות" קורים בגודל אגרוף אדם מבוגר או אף כפול מכך ניתן להבחין בעונה זו ואת שרידיהם בחופשה הגדולה. שני קינים פעילים לדונם כבר מהווים סכנה. התמקמות בשטח נגוע במיוחד, השתרעות על הקרקע, עלולה לגרום להופעת הסרפדת. מן הראוי לוודא מבעוד מועד אם הוסרו הקינים או שוכניהם הודברו במקום המיועד למחנה.

קרציות: קרצית המערות עלולה להמציא בכוכים, חורבות ומערות, היא מסוגלת להעביר את קדחת המערות הידוע כמחלה העלולה להביא עמה סיבוכים. אין לפיכך לשהות במקומות כאלה בהם היו הדבקות בעבר. קרצית הכלב וקרציות הצאן גם היא עלולה לשרוץ במקומות בהם מצויות חיות בית בלתי מטופלות (ליד מאהלי בדווים וכו') ויש להימנע משהיה בשטחים בהם קיים חשד גדול להמצאותן.

זבובים: חרקים אלה נפוצים ביותר כאשר הם ניזונים משאריות מזון. חיים בשירותים יבשים בלתי אטומים ובאשפה מוזנחת. יש לפיכך להקפיד על כיסוי מזון ושפיכת עפר או סיד בלתי כבוי ישירות על ההפרשות. חשוב במיוחד להמנע מהטלת הפרשות אלה מחוץ למקומות המיועדים לכך. אולם כאשר הדבר בלתי נמנע חייבים לכסותם מיידית, אחרת עלולים הזבובים לשאת אתם חידקים פתוגניים למזון. יש לדאוג לריסוסים ישירים (רצוי לפנות ערב אך אפשרי גם השכם בבוקר) על ריכוזי הזבובים הנוטים לעמוד על קירות ועצמים מחוספסים. תרסיס מתאים מוכן לשמוש ניתן לקבל ממדביר האחראי לנושא ובפיקוחו והכוונתו יבצעו את הטיפול אלה שיקבעו על ידו. טיפולים דומים ניתן יהיה לבצע גם נגד תיקנים (גם הם מעבירי חידקים הגורמים למחלות מעיים) ונגד מכרסמים. כידוע, לטיפולים מצומצמים אפשר להסתפק בתכשירים ביתיים המיועדים למטרות אלה ונמכרים לכל דורש (כולל מלכודות, תרסיסים ופתיונות רעילים). ההדברה תבוצע ע"י מדביר מוסמך בלבד. מומלץ להתקין מלכודות זבובים. אין לאחסן או להחזיק רעלים במקום.

יח. אמצעים מיוחדים להקטנת הסיכון להתפרצויות מחלות מעיים זהומיות ע"י מגע

1. פעולות מומלצות למניעת התפשטות דיזינטריה סונה ע"י מגע.
 - א. פקוח ע"י המדריכים על רחיצת ידיים של החניכים במים זורמים וסבון רצוי עם מברשת, בכל בוקר לפני האוכל ולפני הכנת מזון, יש לבדוק את הצפורניים של החניכים ובמקרה הצורך יש לקצר אותן.
 - ב. חלוקת שטח המחנה והטלת האחריות על הנקיון של כל חלק על המדריכים שמתמקמים באותם החלקים. לשם כך, המדריך בעזרת מתנדבים מקרב החניכים חייבים לסייר בחלקה מדי בוקר ולנקוט באמצעים לנקוי השטח מזיהום צואתי של הלילה שעבר ע"י קבורה.
 - ג. פקוח מידי בוקר על מצב בתי הכסא (תאי השירותים).
 - ד. הפעולות האפדימיולוגיות והתברואיות בהופעת המקרים הראשונים של התחלואה מחייבות טיפול בהקדם האפשרי. איחור בבצוע הפעולות והדיווח למשרד הבריאות מקטין את הסיכויים להשתלטות על התהליך האפידמי.
 - ה. מדי יום לקיים ביקורים ע"י האחיות או החובש במקום מגורי החניכים במטרה לשפר את המצב התברואי בעת הצורך.
 - ו. פיזור האוהלים בשטח המגורים על מנת למנוע צפיפות, תוך הקפדה על ניהול תתי מחנות.